

تردید نیست که موضوع مسئولیت اخلاقی یکی از مضامین اصلی معمای هویدا/ را تشکیل می‌دهد. اگر چه در این بررسی میلانی به نحوی مستقیم به این موضوع نمی‌پردازد. ولی مواضع وی از همان بدو کار بیان می‌شود. وی بر آن است که نشان دهد هویدا یک روشنفکر لیبرال بود که همراه با گروهی از تکنوکرات‌های همفکر و همراهی، سعی داشتند بر ضد «فقر و استبداد» و همچنین «سنت» مبارزه کنند.

البته در این کتاب نه علل ناکامی آقایان در چنین سعی و تلاش والایی بیان شده و نه مسئولیت هویدا و امثال او در کاستی‌ها و ناکامی‌های رژیم مورد پرسش قرار گرفته است. چنین به نظر می‌آید که میلانی به عظیم و فوق‌العاده بودن موانع اشاره دارد و به این که شاه به خیلی «ضدلیبرال» بود. یعنی تمام مواد لازم جهت تدوین یک تراژدی کلاسیک: یک پادشاه مستبد که بر جامعه‌ای عقب مانده حکمرایی می‌کند؛ در تهدید دائم مداخلات بیگانگان و توده‌ای از مخالفان متعصب قرار دارد، و روشنفکرانی چون هویدا در خدمت بودند که حیثیت اخلاقی آنها نیز در مضامین پرسش دائم بود و می‌بایست اعاده شود. انتخاب عنوانی چون «معمای» هویدا نیز به همین دلیل است. همان گونه که ملاحظه می‌شود، موضوع مهمی مطرح شده و خوشبختانه بسیاری از پیش فرض‌های میلانی نیز به صورتی صریح و مستقیم در صفحه دوم مقدمه چاپ انگلیسی کتاب عنوان شده است.

در این مقدمه میلانی پس از ملاحظاتی کلی در مورد مقام و موقعیت زندگی‌نامه‌ها در تاریخ ایران، می‌نویسد: در حالی که سنگ نوشته‌های بر جای مانده از دوران قبل از اسلام. «بدون کمترین خجالتی در خدمت «خود» بودند، با آمدن اسلام، «خود» آرام آرام محو شد و دیگر فرد نه مستقیماً برای خواننده توصیف می‌شد و نه وجودش آشکار می‌گشت.»^{۱۴}

حال آن که برخلاف این ارزیابی کلی، فرهنگ ایران در دوران اسلامی از انبوهی از آثار نظم و نثری برخوردار است که نه فقط زندگی‌نامه گونه هستند، بلکه از نوع خود نوشت آن نیز برخوردار می‌باشند. در این زمینه می‌توان به اشعار حماسی اشاره کرد و سفرنامه‌ها و روایات بر جای مانده از زندگی شاهان و امیران.^{۱۵} با این حال، اندکی بعد میلانی با طرح یک ادعای گزاف دیگر، کار را خرابتر می‌کند؛ وی در مقام مقایسه بین ژانر زندگی‌نامه در اسلام و مسیحیت، «پلورالیسم بیوگرافیک» کتاب مقدس را در برابر صراحت روایی قرآن و فقدان توجه بر زندگانی شخص حضرت محمد(ص) در آن، قرار می‌دهد.^{۱۶}

از آن جایی که معمای هویدا/ یک اثر تحقیقی است آن را از لحاظ روش تحقیق و نوع استفاده از منابع نیز باید مورد توجه قرار دهیم. میلانی از آرشیوهای وزارت امور خارجه فرانسه، آرشیوهای